

V. Kuzmenko

THEORY OF ECONOMIC CYCLES AND GLOBAL FINANCIAL CRISIS

In the article to analysis and confirmis the author of his the long-term prognosis of financial and social-economic crises, fulfilled on the fundamentals of the system theory of economic cycles. Complex evaluate of the process to transformation of regional financial crises in the world global finance-economic crisis fulfilled.

Keywords: theory of economic cycles, financial and economic crises.

УДК 331.215: 338.001.36

Купець О. В.

СЕРЕДНЯ ЗАРОБІТНА ПЛАТА, ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ТА ПРОГРЕС ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЇН ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Статтю присвячено дослідженню факторів різниці у рівнях середньомісячної заробітної плати за паритетом купівельної спроможності між країнами з перехідною економікою. Для цього використано панельні дані для 28 країн у 2005–2008 рр. та проведено економетричний аналіз. З урахуванням таких важливих факторів, як середня продуктивність праці, частка сільського господарства у ВВП, показник освіченості населення та індикатор свободи трудових відносин, встановлено стійкий значущий зв'язок між показником трансформації ЄБРР та рівнем заробітної плати. Цей результат свідчить про те, що Україні слід пришвидшити проведення структурних та інституційних реформ задля забезпечення стійкого зростання заробітної плати до рівня найбільш розвинених країн з перехідною економікою без втрати конкурентоспроможності країни.

Ключові слова: різниця у рівнях заробітної плати, продуктивність праці, інституційні реформи.

Вступ

Однією з найактуальніших та найгостріших проблем сьогодення в Україні є низький рівень заробітної плати порівняно з вартістю життя. Невирішеність цієї проблеми впродовж тривалого часу спричинила втрату спроможності заробітної плати виконувати притаманні їй функції та бути ключовою ланкою у добродійному колі добробуту [4; 13]. Особливої гостроти зазначена проблема набуває у зв'язку з поширенням глобалізаційних та міграційних процесів, адже наявний розрив у рівнях оплати праці в Україні й зарубіжних країнах спонукає багатьох українських громадян виїжджати за кордон з метою працевлаштування та, якщо можливо, постійного проживання. Хоча зовнішня трудова міграція може приносити певні вигоди країні-донору, вона зумовлює ускладнення демографічної ситуації та

погіршення фінансового стану системи пенсійного забезпечення населення, часткову втрату трудового та інтелектуального потенціалу країни та обмеження можливостей її стійкого економічного зростання в майбутньому [5; 14].

Усвідомлюючи необхідність підвищення рівня життя населення, українська влада реалізувала комплекс заходів у напрямі підвищення заробітної плати, але переважно через адміністративне підвищення мінімальної заробітної плати та поетапне введення Єдиної тарифної сітки для працівників бюджетної сфери. Проте випереджає зростання заробітної плати порівняно з темпами зростання продуктивності праці та ВВП в умовах збереження застарілої – експортоорієнтованої та ресурсоемної – економічної моделі зумовило помітні деформації у структурі ВВП за категоріями кінцевого використання, що поставило під загрозу можливості технологічної

модернізації економіки України та її швидкого переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку й разом з іншими чинниками підвищило вразливість вітчизняної економіки до глобальних макроекономічних дисбалансів [7; 8].

Питанню удосконалення організації заробітної плати в Україні та її регулювання в умовах переходу до ринкової економіки присвячено праці відомих вітчизняних вчених, зокрема В. В. Близнюк, Д. П. Богині, В. М. Данюка, Т. М. Кір'ян, А. М. Колота, Г. Т. Кулікова, Е. М. Лібанової, О. Ф. Новікової, Н. О. Павловської, І. Л. Петрової, М. В. Семикіної та багатьох інших. Проте основну увагу у більшості з них приділено питанню організації заробітної плати в Україні на мікрорівні, а у працях, присвячених формуванню та регулюванню заробітної плати на макрорівні, ці процеси здебільшого розглядаються ізольовано від зрушень основних макроекономічних показників та індикаторів розвитку інституційного середовища.

Єдиним ґрунтовним дослідженням заробітної плати в Україні, в якому зроблено порівняльний аналіз особливостей економічних систем розвинутих країн та країн із перехідною економікою та акцентовано увагу на необхідності створення відповідного інституційного середовища, забезпечення макроекономічної стабільності та ефективного соціального діалогу для формування збалансованої системи заробітної плати в Україні, є дослідження «Добробут через збалансоване формування заробітної плати» [4]. Разом з тим, у ньому, як і в інших україномовних порівняльних дослідженнях (наприклад, [1; 2]), бракує аналізу чинників диференціації рівнів заробітної плати в Україні та інших країнах на основі багатофакторної моделі.

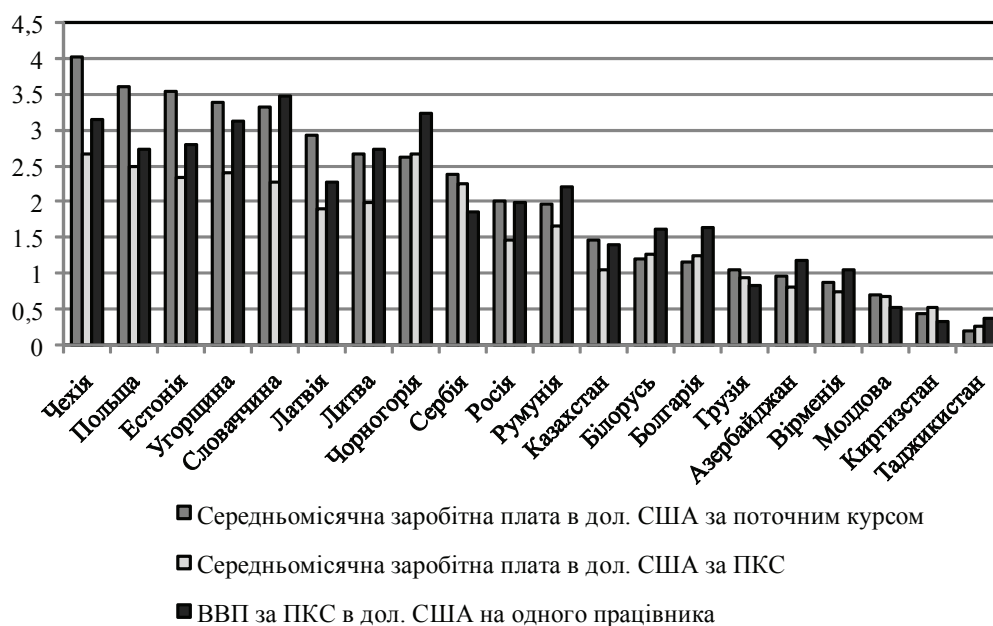
Актуальність вказаних вище проблем та недостатнє їх вивчення з використанням сучасних економіко-математичних методів зумовили вибір теми цієї статті, основною метою якої є аналіз та визначення значущих факторів різниці у рівнях середньомісячної заробітної плати між країнами з перехідною економікою у багатофакторній регресійній моделі.

Дослідження причин різниці у рівнях заробітної плати у країнах із перехідною економікою

Вихідним положенням у дослідженнях причин різниці у розмірах номінальної заробітної плати між країнами є канон неокласичної економічної теорії, згідно з яким наявний розрив в оплаті праці пояснюється різницею у рівнях продуктивності праці, яка на макрорівні приблизно оцінюється як ВВП на душу населення або ВВП на одного працівника [9, с. 27–34; 12, с. 13]. Але

тоді постає питання, чому розрив у рівнях середньомісячної заробітної плати у доларовому еквіваленті (за поточним обмінним курсом) між Україною та країнами зі схожим соціалістичним минулим та подібними донедавна політичними та економічними системами, зокрема Чеською республікою, Польщею, Естонією, Угорщиною, Латвією, Сербією, набагато більше, ніж розрив у рівнях продуктивності праці (див. рис. 1). Аналогічна ситуація спостерігається за порівняння розриву у рівнях заробітної плати і продуктивності праці у більш розвинених країнах Центральної та Східної Європи та Прибалтики (ЦСЄП) відносно інших країн колишнього Радянського Союзу, які були у вибірці (за винятком Молдови та Грузії). Водночас, як показує рис. 1, розрив у рівнях заробітної плати суттєво скорочується, якщо заробітну плату розраховувати за паритетом купівельної спроможності (ПКС), а не за поточним обмінним курсом, за яким вартість товарів та послуг у секторі, що не бере участі у зовнішній торгівлі, здебільшого переоцінена.

Насамперед слід зауважити, що в основі наявного розриву у рівнях заробітної плати, який не пояснюється розривом у рівнях продуктивності праці, можуть бути причини суто статистичного характеру, адже є суттєві відмінності у методологічних підходах до вимірювання заробітної плати та продуктивності праці статистичними службами різних країн [12; 16]. Наприклад, в Україні до 2010 р. офіційна статистика заробітної плати, яка базувалась на статистичній звітності лише середніх і великих підприємств, неадекватно відображала середній розмір заробітної плати в економіці, в якій щонайменше кожен четвертий найманий працівник працює на малому підприємстві або у фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності. Крім того, у країнах із поширеними тіньовою економікою, неформальною та неповною зайнятістю та практикою виплати частини заробітної плати «у конверті», до яких належать менш розвинені країни з перехідною економікою, дані про розміри заробітної плати працівників на основі офіційної статистики про фонд оплати праці на зареєстрованих підприємствах порівняно з даними про продуктивність праці, розрахованої як відношення офіційного ВВП до загальної кількості зайнятого населення, включно із самозайнятими особами в особистих селянських господарствах та іншими особами, які працювали принаймні одну годину на контрольному тижні, слід тлумачити з великою обережністю. Р. І. Капелюшников після докладного аналізу типових помилок за порівняння темпів зростання продуктивності праці та її оплати в Росії дійшов висновку, що через методологічну некоректність порівнянь

Джерело: Розрахунки автора на основі даних зі статистичної бази даних Європейської економічної комісії Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН: <http://w3.unecsc.org/prxweb/?lang=1>).

Примітка: Продуктивність праці розраховано як співвідношення ВВП за ПКС в дол. США до загальної кількості зайнятого населення.

Рис. 1. Розрив у рівнях середньомісячної заробітної плати та продуктивності праці між країнами з перехідною економікою та Україною у 2008 р. (Україна=1)

популярне в Росії «твердження про випереджаюче зростання витрат на оплату праці належить не до світу реальних економічних явищ, а до світу статистичних ілюзій» [6].

Залишаючи осторонь такі причини статистичного характеру, зосередимося на інших потенційних факторах (крім продуктивності праці), які можуть пояснювати різницю у розмірах заробітної плати у країнах із перехідною економікою. Д. Родрик у своєму дослідженні варіації у розмірах середньомісячної заробітної плати у промисловості (у доларовому еквіваленті) у країнах світу показав, що важливим фактором цієї варіації є ступінь розвитку демократичних інститутів, причому цей зв'язок існує переважно внаслідок політичної конкуренції та участі у політичному житті та меншою мірою – через верховенство права, політичну стабільність, громадянські свободи або специфічні трудові права [16]. В іншому дослідженні того ж часу економісти МВФ запропонували концептуальну модель для дослідження факторів варіації у розмірах середньомісячної заробітної плати у промисловості (у доларовому еквіваленті) на основі виробничої функції Коба–Дугласа та, крім звичайних пояснювальних змінних, внесли до емпіричної моделі показники економічної свободи (загальний індекс економічної свободи за версією Heritage Foundation та індекси державного втручання, структури оподаткування та прав власності), які характеризують правову основу

економічної активності підприємств і тому можуть впливати на загальну продуктивність та рівень заробітної плати [15].

О. Григоришин, хоча й не аналізує відмінності у рівнях оплати праці у країнах із перехідною економікою, пов'язує різницю у траєкторії загального розвитку постсоціалістичних країн ЦСЄП та більшості країн колишнього Радянського Союзу з відмінностями у поступі необхідних перетворень для переходу до ринкової економіки: країни першої групи відносно швидко здійснили перетворення у політичній та економічній системах та почали пожинати плоди від соціально орієнтованої ринкової економіки, побудованої на демократичних засадах, уже у другій половині 1990-х рр., а країни другої групи, які не поспішали з проведенням реформ, перейшли до стійкої рівноваги «деформованих капіталістичних економік, у яких панують нечисленні олігархічні групи», які захопили державну владу і перетворили її на засіб отримання ренти. Це призвело до поширення корупції та тіньової економіки, викривлення процесу приватизації державної власності, зростання невдоволення серед переважної більшості населення та втрати цінного часу для побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, громадянського суспільства та ефективної політичної системи [3].

Беручи до уваги результати дослідження О. Гаврилішина, ми припускаємо, що оскільки загальний економічний та соціальний розвиток

постсоціалістичних країн тісно пов'язаний із прогресом переходу до ринкової економіки (який вимірюється показником трансформації ЄБРР), то й розмір середньомісячної заробітної плати працівників через 15 років після початку трансформаційних процесів також перебуває у залежності від цього фактора, адже лише за умов ефективної реструктуризації та приватизації підприємств, лібералізації цін, валютного ринку й зовнішньої торгівлі, наявність сприятливого середовища для ведення бізнесу на конкурентних засадах, розвиненого фінансового ринку та інфраструктури можуть підтримуватися порівняно високі заробітні плати та соціальні стандарти без втрати конкурентоспроможності національних економік.

Також очікується, що на рівень заробітної плати впливають характеристики інституційного середовища на самому ринку праці, а саме законодавство із захисту зайнятості та мінімальна заробітна плата, профспілки та колективно-договірне регулювання [11; 12]. Порівняні дані про охоплення працюючого населення профспілковим рухом та колективними договорами дуже складно знайти для всіх країн із перехідною економікою, але більшість досліджень свідчать про несуттєвий вплив профспілок на ринок праці у цих країнах. Тому для перевірки зв'язку між рівнем заробітної плати та інституціями на ринку праці застосовано інтегральний індикатор свободи трудових відносин за версією Heritage Foundation, в якому враховано розмір мінімальної заробітної плати, показники жорсткості робочого часу та складності звільнення працівників.

Отже, враховуючи напрацювання іноземних вчених у сфері моделювання середньої заробітної плати у країнах світу та наші припущення, ми побудували економетричну модель, яка описується рівнянням:

$$\ln wage\_ppp_{s,t} = a_0 + a_1 \ln gdp\_employed_{i,t} + a_2 \ln agr_{i,t} + a_3 schooling_{i,t} + a_4 openness_{i,t} + a_5 transition_{i,t} + a_6 labor\_freedom_{i,t} + \mu_i + \varepsilon_{i,t}, \quad (1)$$

де $wage\_ppp_{s,t}$ – середньомісячна заробітна плата за ПКС у дол. США у країні i та у році t , яка дає можливість порівняння з точки зору рівня життя; $gdp\_employed_{i,t}$ – співвідношення ВВП за ПКС у дол. США до загальної кількості зайнятих як показник продуктивності праці, який є менш вразливим до циклічних коливань, ніж ВВП на душу населення або економічно активну особу [15, с. 329]; $agr_{i,t}$ – частка сільського господарства у валовій доданій вартості як індикатор технологічного розвитку країн (джерелом вищезазначених даних є база даних ЄЕК ООН); $schooling_{i,t}$ – середня кількість років навчання дорослого населення для оцінки освіченості на-

селення та запасу людського капіталу (джерело – база даних ПРООН); $openness_{i,t}$ – показник відкритості економіки, розрахований як сума експорту та імпорту до ВВП (джерело – база даних ЄЕК ООН); $transition_{i,t}$ – загальний показник трансформації ЄБРР (розрахований на основі дев'яти субіндексів ЄБРР, кожен з яких приймає значення від 1 до 4,33); $labor\_freedom_{i,t}$ – інтегральний індикатор свободи трудових відносин, який у нашій вибірці приймає значення від 30 до 100 (джерело – Heritage Foundation); μ_i – неспостережувані ефекти, специфічні для країн; ε_{it} – залишкові шуми; $a_0, a_1, \dots, a_6$ – параметри моделі. Крім цих основних змінних, до моделі також було внесено дихотомні змінні часу (року); індекс демократії в межах від 0 до 1, розрахований на основі даних Freedom House за формулою Д. Родрика [16, с. 712]; загальний індекс економічної свободи за версією Heritage Foundation, та два окремих показника трансформації – лібералізації та інституційних реформ, розрахованих на основі даних ЄБРР за підходом О. Гаврилішина [3, с. 85] (перший обчислюється як середнє арифметичне трьох субіндексів: лібералізації цін, лібералізації валютного ринку і зовнішньої торгівлі та малої приватизації, а другий – як середнє решти шести субіндексів).

Для оцінки моделі (1) ми використали панельні дані для всіх 28 постсоціалістичних країн Європи та Середньої Азії у 2005–2008 рр., але через брак деяких важливих даних панель є незбалансованою. Спочатку ми оцінили базову модель за трьома основними підходами: одну звичайну регресійну модель на множині лонгітюдних даних методом найменших квадратів (pooled OLS) та дві моделі панельних даних – з випадковими та фіксованими ефектами, але на основі тестів Бреуша–Пагана (тесту множників Лагранжа) та Хаусмана ми надали перевагу моделі з панельними даними з випадковими ефектами, оскільки отримані оцінки за цією моделлю є ефективними.

Результати розрахунку моделі з 8 різними специфікаціями наведено у табл. 1. Як очікувалося, продуктивність праці є основним фактором, що пояснює різницю у рівнях заробітної плати: за умов незмінності всіх інших факторів зростання ВВП у розрахунку на одного працівника на 10 % призводить до зростання середньомісячної заробітної плати в середньому на 5,8–6,6 % залежно від специфікації (за ПКС у доларах США). Водночас, чим більшу частку займає сільське господарство у ВВП країни, що свідчить про порівняно низький ступінь розвитку економіки цієї країни, тим меншою є заробітна плата. У специфікації, в якій замість частки сільського господарства було використано частку третинного сектора (сфери послуг) у ВВП, було

Таблиця 1. Результати оцінювання впливу інституційних факторів на рівень середньомісячної заробітної плати у країнах із перехідною економікою

Змінні	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
ln gdp_employed	0,663*** (0,068)	0,632*** (0,069)	0,590*** (0,071)	0,593*** (0,072)	0,578*** (0,078)	0,584*** (0,075)	0,602*** (0,080)	0,593*** (0,069)
ln agr	-0,161** (0,063)	-0,130** (0,064)	-0,140** (0,063)	-0,141** (0,063)	-0,142** (0,064)	-0,140** (0,063)	-0,187*** (0,065)	-0,166*** (0,063)
schooling (years)	-0,052 (0,035)	-0,079** (0,037)	-0,091** (0,037)	-0,092** (0,038)	-0,093** (0,040)	-0,097*** (0,037)	-0,078* (0,040)	-0,096*** (0,036)
openness				0,062 (0,075)	0,051 (0,080)	0,060 (0,075)	0,082 (0,082)	0,078 (0,076)
transition		0,185* (0,095)	0,256** (0,100)	0,246** (0,103)	0,226* (0,129)			0,179* (0,099)
transition – liberalization						-0,003 (0,126)		
transition – institutional reforms						0,221** (0,108)		
labor freedom			0,005*** (0,002)	0,005*** (0,002)	0,005*** (0,002)	0,005*** (0,002)		
democracy index					0,068 (0,216)		0,046 (0,163)	
overall economic freedom indicator							0,006* (0,004)	0,004 (0,004)
к-ть спостережень	98	98	90	90	90	90	90	90
к-ть країн	26	26	24	24	24	24	24	24
загальний R2	0,9068	0,9079	0,9180	0,9191	0,9186	0,9203	0,9232	0,9268

Примітки: Залежна змінна – ln wage ppp (логарифм середньомісячної заробітної плати за ПКС у доларах США). У дужках наведено стандартні помилки. Усі оцінки зроблено у моделі панельних даних з випадковими ефектами (random effect panel model). У всіх специфікаціях є дихотомні змінні року та константа. * Значущість на рівні 10 %, ** – на рівні 5 %, *** – на рівні 1 %.

встановлено статистично значущий позитивний зв'язок із заробітною платою. З огляду на теорію людського капіталу цілком неочікуваним є стійкий негативний ефект середньої кількості років навчання дорослого населення на розмір заробітної плати, але це можна пояснити тим, що після прямого врахування різниці у середній продуктивності працюючого населення у моделі загальний рівень освіченості населення, який зазвичай був дуже високим у соціалістичних країнах, особливо на теренах колишнього СРСР, не додає вигод у вигляді вищої заробітної плати через застарілість знань та навичок переважної більшості населення та деформованість професійно-кваліфікаційної структури зайнятості у бік низькопродуктивних видів економічної діяльності з невисоким рівнем інноваційної активності. Коефіцієнт за змінної відкритості економіки до зовнішнього світу є додатним, але незначущим у всіх специфікаціях.

Результати оцінювання моделі підтвердили нашу основну гіпотезу: між рівнем середньомісячної заробітної плати за ПКС та загальним показником трансформації ЄБРР існує стійкий значущий позитивний зв'язок. Слід зазначити, що цей зв'язок має місце не стільки через відмінності між країнами у поступі в напрямі лібералізації цін, внутрішньої торгівлі та приватизації малих підприємств, зробленому більшістю країн, крім Білорусі та Туркменістану, ще у середині 1990-х рр., скільки через відмінності у проведенні інституційних та структурних реформ, які стосуються приватизації великих підприємств, реструктуризації підприємств та корпоративного управління, антимонопольної політики, розвитку банківського сектора, фондових ринків та інфраструктури (див. специфікацію (6) у табл. 1). Введення показника трансформації до переліку пояснювальних змінних не мало суттєвого впливу на статистичну значущість та абсолютне значення інших важливих змінних, але позитивно вплинуло на показники коефіцієнта детермінації (всередині груп, між групами та загальний).

Насамкінець, важливим результатом є те, що індикатор свободи трудових відносин також має значущий вплив на розмір заробітної плати у

країнах із перехідною економікою: зростання цього індикатора на 10 пунктів, тобто незначне послаблення жорсткості на ринку праці, пов'язано зі зростанням заробітної плати в середньому на 5 % (якщо всі інші фактори залишаються незмінними). Враховуючи, що згідно з останніми даними Heritage Foundation у 2011 р. Україна посідає 132 місце у світі за індикатором свободи трудових відносин (значення індикатора – 50 балів за максимуму у 100 балів), нашій країні терміново необхідно лібералізувати українське трудове законодавство та надати більшої свободи сторонам трудових відносин шляхом прийняття нового Трудового кодексу, одночасно забезпечуючи належний рівень гарантій захисту трудових прав найманих працівників через застосування концепції *флексікьюриті* [10].

Висновки

Проведене нами дослідження засвідчило наявність значної диференціації рівнів заробітної плати у країнах із перехідною економікою, як у доларовому еквіваленті за поточним обмінним курсом, так і за паритетом купівельної спроможності. Для аналізу факторів, які визначають різницю у рівнях середньомісячної заробітної плати за паритетом купівельної спроможності, ми використали панельні дані для 28 країн у 2005–2008 рр. та провели економетричний аналіз на основі моделі з випадковими ефектами. Виявлено, що хоча різниця у рівнях продуктивності праці є найважливішим фактором наявного розриву в оплаті праці, є й інші значущі фактори, а саме: частка сільського господарства у ВВП, середня кількість років навчання дорослого населення, індикатор свободи трудових відносин та показник трансформації ЄБРР, причому рушійною силою останнього результату є прогрес у проведенні структурних та інституційних реформ. Це є свідченням того, що лише за умов створення сприятливого інституційного середовища (як на ринку праці, так і у сферах, пов'язаних з економічною діяльністю суб'єктів підприємництва) можуть підтримуватися порівняно високі заробітні плати та соціальні стандарти без втрати конкурентоспроможності національних економік.

1. Бажал Ю. М. Шляхи підвищення вартості людського капіталу в перехідній економіці / Ю. М. Бажал, М. В. Михалевич // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 5–32.
2. Дослідження проблем оплати праці : порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС) : монографія / За заг. ред. А. М. Колота, Г. Т. Кулікова ; Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Держ. установа «Ін-т екон. та прогнозування НАН України». – К. : КНЕУ, 2008. – 274 с.
3. Гаврилович О. Капіталізм для всіх чи для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень / О. Гаври-

- лишин; пер. з англ. А. Ю. Іщенко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с. – (Серія «Актуальні світові дискусії»).
4. Заробітна плата в Україні: на шляху до економічного зростання і добробуту // Національна безпека і оборона. – 2010. – № 7 (118). – С. 2–77.
5. Зовнішня трудова міграція населення України / заг. ред. та упорядкування : Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України. – К. : УЦСР, Держкомстат України, 2009. – 118 с.
6. Капелюшников Р. И. Производительность труда и стои-

- мость рабочей силы : как рождаются статистические иллюзии / Р. И. Капелюшников. – Препринт WP3/2009/01. – М. : ГУ ВШЭ, 2009. – 60 с.
7. Новий курс : реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
  8. Соціально-економічний стан України : наслідки для народу та держави. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
  9. Andersson M. Wage growth dispersion across the Euro area countries : some stylised facts / M. Andersson, A. Gieseck, B. Pierluigi, N. Vidalis / ECB Occasional paper No. 90. – European Central Bank : Frankfurt am Main, 2008. – 56 p.
  10. European Commission. Towards Common Principles of Flexibility : More and better jobs through flexibility and security / COM 359 final. – European Commission : Brussels, 2007.
  11. Freeman R. B. Wages around the world : pay across occupations and countries / R. B. Freeman, R. H. Oostendorp / NBER Working paper No. 8059. – National Bureau of Economic Research : Cambridge MA, 2000. – 41 p.
  12. Global wage report 2008/2009. Minimum wages and collective bargaining : Towards policy coherence. – International Labour Office, Geneva, 2008. – 106 p.
  13. Herin J. Prosperity through sustainable wage formation : the virtuous circle. Country report Sweden / J. Herin, U. Jakobsson, G. Trogen. – SIDA, 2010. – 56 p.
  14. Kupets O. Brain gain or brain waste? The performance of returning labour migrants in the Ukrainian labour market / O. Kupets ; EERC Working paper No.11/06E. – EERC : Kiev, 2011. – 46 p.
  15. Krajnyak K. Competitiveness in Transition Economies : What Scope for Real Appreciation? / K. Krajnyak, J. Zettelmeyer // IMF Staff Papers. – 1998. – № 45 (2). – P. 309–362.
  16. Rodrik D. Democracies pay higher wages / D. Rodrik // The Quarterly Journal of Economics. – 1999. – № 114 (3). – P. 707–738.

O. Kupets

AVERAGE WAGES, LABOR PRODUCTIVITY AND TRANSITION PROGRESS: EMPIRICAL STUDY OF TRANSITION ECONOMIES

This paper examines the determinants of differences in average monthly wages adjusted for purchasing power parity between transition economies, using panel data for 28 countries in 2005–2008 and applying econometric analysis. Controlling for average labor productivity, the share of agriculture in GDP, a human capital variable and the labor freedom component of the index of economic freedom, there is a robust and statistically significant association between the EBRD transition index and the level of wages. This finding suggests that in order to produce sustainable wage increases till the levels of more advanced transition economies without loss of country's competitiveness, Ukraine should accelerate its pace of structural and institutional reforms.

Keywords: wage differences, labor productivity, institutional reforms.

УДК 336.5.01:330.567.4(447)

Лук'яненко І. Г., Краснікова Л. І.

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ РІВНІСТЮ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ПРИ ОЦІНЦІ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ

У статті проаналізовано підходи сучасних економістів щодо означення ефективності, рівності та співвідношення «рівність – ефективність». Розглянуто критерії вибору серед ефективних розподілів суспільно оптимальних. Досліджено питання вибору між рівністю та ефективністю при оцінці державних програм.

Ключові слова: державна програма, державні фінанси, ефективність, рівність, суспільні блага.

Вступ. Одним із найважливіших питань у галузі державних фінансів є визначення оцінки впровадження альтернативних державних про-

грам у термінах ефективності і справедливості результатів. При цьому поняття ефективності пов'язане з домінуючими економічними відно-